

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Narrative therapy with children and their families is een goed leesbaar boek met uiteenlopende verhalen over de integratie van systeemtherapie en narratieve therapie. De auteurs voeren in dit boek geen theoretische of ideologische discussie, maar bewijzen met hun artikelen dat het werken vanuit de beide perspectieven tot een inhoudelijke verrijking en een verbreding van het repertoire van interventies leidt. De kwaliteit van de artikelen verschilt overigens onderling sterk. Ik had enkele hoofdstukken overgeslagen als ik geen recensie over dit boek zou schrijven. De narratieve benadering wordt soms in zulke algemene termen beschreven dat de

lezer zich kan afvragen of dan niet alle therapie narratief is. Elke gedragsverandering interacteert immers met veranderingen in betekenisgeving. Vooral de artikelen van Dallos, Carr en Smith zijn inspirerend, vernieuwend, mooi opgebouwd en goed onderbouwd. Deze en andere bijdragen maken het lezen van het boek zeer de moeite waard.

Robert van Hennik

Literatuur

Minuchin, S. (1998). Where is the family in narrative family therapy? *Journal of Marital and Family Therapy*, 24, 4, 397-403.

Loss, trauma and resilience: Therapeutic work with ambiguous loss

Pauline Boss (2005). New York/London: Norton. 240 pp. \$ 27,50.
ISBN 978-0-393-70449-5.

Pauline Boss, emeritus hoogleraar in familiestudies, geeft ons vanuit haar jarenlange ervaring als gezinstherapeute én gebaseerd op (eigen) wetenschappelijk onderzoek een conceptueel kader om de problematiek van ambigu verlies beter te begrijpen. Ambigu of dubbelzinnig verlies betreft verlies van naasten in het kader van vermissing, terrorisme en natuurrampen, maar ook bij ziektes zoals Alzheimer. De naasten zijn dan 'afwezig maar toch aanwezig' of ook 'aanwezig maar toch afwe-

zig'. Deze onduidelijke en onzekere vorm van verlies waarbij er geen 'afronding' mogelijk is, beschrijft Boss als de meest stressvolle vorm van verlies voor individuen en families. Bij ambigu verlies worden mensen geacht om twee tegengestelde ideeën tegelijkertijd naast elkaar te verdragen; de vermiste persoon is weg en tegelijkertijd aanwezig, de dementerende is fysiek aanwezig en toch 'is' hij er niet (*tolerance for ambiguity*). Voor families ontstaat er de verwarring over wie er zich nu 'binnen' of

'buiten' het koppel of familiesysteem bevindt (*boundary ambiguity*).

Aan het einde van haar carrière schenkt Pauline Boss ons dit boek boordevol inspirerende ideeën, uitdagende denklijnen en therapeutisch helpende concepten over verlies in de context van een familie. Zij kiest hierbij voor een narratieve, sociaal constructivistische en dialectische manier van werken.

Eindelijk een inspirerend boek over verlies en rouw vanuit systeemtherapeutisch oogpunt, dacht ik toen ik het boek las. Op een paar uitzonderingen na (Walsh & McGoldrick, 2004; Rando, 1986; Shapiro, 1994) is er in de gezinstherapeutische literatuur weinig te vinden over rouw. De literatuur die ik in de loop der jaren onder ogen kreeg, splitst zich zo op in rouwliteratuur enerzijds en gezinstherapieliteratuur anderzijds. Het is zeer spijtig dat beide stromen zich onderling weinig laten bevruchten.

De uitgebreide en rijke internationale rouwliteratuur is voornamelijk individueel gericht. Recent wordt er wel meer vermelding gemaakt van de context waarbinnen men rouwt, en is er ook groeiende aandacht voor het belang van een positieve betrokkenheid binnen de familie om te kunnen rouwen. Maar slechts enkele auteurs vertrekken vanuit een kijk op rouw als een sociaal en interpersoonlijk proces (o.a. Nadeau, 1998; Rosenblatt, 2000; Gilbert, 1996; Silverman, 2004; Kissane & Bloch, 2002). De vertaling van het belang van de context naar de rouwthe-

rapeutische praktijk is echter minimaal. Hier word je als gezinstherapeut dan ook in de steek gelaten. Pauline Boss maakt dit gemis goed.

Het boek bestaat uit delen. In het eerste, meer theoretische deel beschrijft Boss haar therapeutisch model met de nadruk op veerkracht en gezondheid. Haar concept van de 'psychologische familie' licht zij in een apart hoofdstuk toe. Het tweede deel gaat over therapeutische doelen en richtlijnen in het werken met ambigu verlies. Zij beschrijft hoe men veerkracht kan winnen of behouden door (1) het vinden van betekenis, (2) gematigde 'beheersing', (3) reconstructie van de identiteit, (4) het normaliseren van ambivalentie, (5) het herzien van gehechtheid en (6) het ontdekken van hoop.

In deze bespreking beperk ik mij tot twee grote uitgangspunten in haar werk, die ik wil afzetten tegen de bestaande rouwliteratuur. Ten eerste de mogelijkheden van mensen en systemen om op een veerkrachtige manier om te gaan met (ambigu) verlies, ten tweede het relationele kader waarbinnen zij de problematiek van ambigu verlies plaatst.

Boss gaat uit van de potentiële veerkracht van individuen, gezinnen en families om met verliezen van allerlei vormen om te gaan. Mensen hebben de mogelijkheden om zich aan te passen, te groeien en te evolueren. De moeilijkheden en symptomen die individuen en families vertonen als reactie op (ambigu) verlies, kunnen geplaatst worden binnen de abnormaal moeilijke situationele context.

Vanuit dit contextueel perspectief pleit zij voor een minder pathologiserende kijk op bijvoorbeeld 'doorgaande rouw', die men vaak ten onrechte toeschrijft aan een pathologische psyche of een disfunctioneel familiefunctioneren.

De rouwliteratuur heeft een lange traditie van het problematiseren van rouwreacties na het verlies van een dierbare. Wetenschappelijk onderzoek toont echter aan dat de meerderheid van de rouwenden uit zichzelf op een veerkrachtige manier kan omgaan met een betekenisvol verlies (Bonanno, 2004). De laatste tijd wordt deze bevinding ook in de rouwliteratuur steeds meer onderzocht en benadrukt.

Door het hele boek heen herhaalt Boss haar relationele kijk op de problematiek van ambigu verlies. 'Ambiguous loss is a relational disorder, and not an individual pathology'. Consequent hieraan beschouwt zij het als vanzelfsprekend dat ook de therapeutische interventies geplaatst dienen te worden binnen de natuurlijke context van het gezin of het netwerk, om de veerkracht van de leden te bevorderen. Zij onderstreept dat de therapeutische relatie slechts een tijdelijke relatie is en de cliënten en families uiteindelijk (opnieuw) moeten kunnen terugvallen op het eigen netwerk. Zoals reeds vermeld, ontbreekt dit idee binnen de rouwliteratuur vrijwel geheel. In de systeemtherapeutische literatuur vertoont vooral het werk van Landau (2007, LINC, The Linking Human Systems) gelijkenis met het principe van Boss om het netwerk centraal te stellen.

Dit boek werd geschreven om hulpverleners een verscheidenheid aan mogelijke interventies aan te reiken die de eigen mogelijkheden van individuen, gezinnen en families ondersteunen. De uitgewerkte concepten worden steeds vertaald naar de psychotherapeutische praktijk.

An Hooghe

Literatuur

- Bonanno, G.A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59.1, 20-28.
- Gilbert, K.R. (1996). We've had the same loss, why don't we have the same grief? Loss and differential grief in families. *Death studies*, 20.3, 269-283.
- Kissane, D.W. & Bloch, S. (2002). *Family Focused Grief Therapy*. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press.
- Landau, J. (2007). Enhancing resilience: Families and communities as agents for change. *Family Process*, 46.3, 351-365.
- Nadeau, J.W. (1998). *Families making sense of death*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rando, T.A. (ed.) (1986). *Parental loss of a child*. Champaign: Research Press.
- Rosenblatt, P.C. (2000). *Parent grief: Narratives of loss and relationship*. New York: Brunner/Mazel.
- Shapiro, E.R. (1994). *Grief as a family process: A developmental approach to clinical practice*. New York: Guilford Press.
- Silverman, P.R. (2004). *Widow to widow: How the bereaved help one another*. New York: Brunner-Routledge.
- Walsh, F. & McGoldrick, M. (eds.) (2004). *Living beyond loss: Death in the family*. 2nd Edition. New York/London: Norton.